

Tadeusz Rozewicz

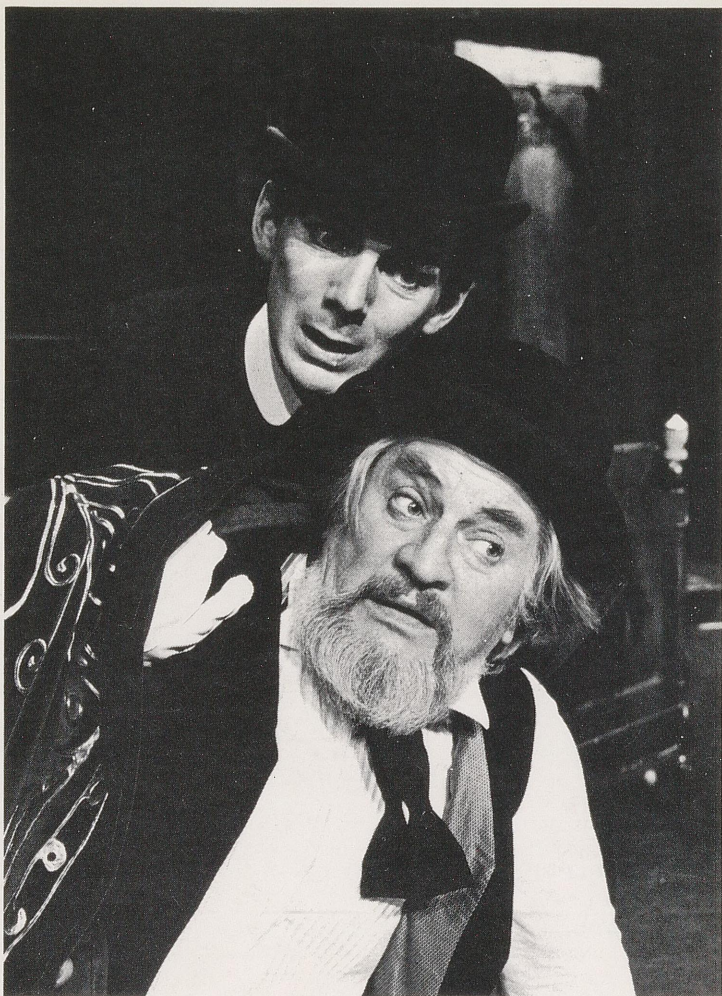
FELLEN

Store Scene

1983

DEN NATIONALE SCENE

1984

FELLEN

av Tadeusz Rozewicz

Oversatt fra polsk av Ole Michael Selberg.

Regi: Krystyna Skuszanka.

Dekorasjon og kostymer: Krystof Pankiewicz.

Musikk: Adam Walancinski.

Masker: Håkan Hede.

Lys: Asbjørn Johnsen og Willy Myklestad.

Produksjonssekretær og regiassistent: Monica Forfang.

Franz	Bentein Baardson
Franz som gutt	Andreas Rygge/John Helge Olsen
Josefa	}	Ragnhild Hiorthøy
Skomakerkona		
Animula	Inger-Johanne Rütter
Fiolinist	Vidar Ytre-Arne
Faren	Thor Hjorth-Jenssen
Moren	Eva Bergh
Ottla	Stine Ramdahl
Wally	Eva Danielsen
Elly	Agnete Vossgård
Felice	Gøril Haukebø
Møbelselger	}	Nils Vogt
Frisør		
Hotelltjener		
Assisterende møbelselger	}	Kim Haugen
Zenek		
Josek		
Ung dame		
Oppvarterske	}	Janina Konings
Jana		
Felices mor		
Ung mann	}	Zeth Gurholt Pedersen
Felices far		
Max	Morten Røhrt
Skomakeren	Eilif Armand
Skomakerdatteren	Yvonne Øyen/Silje Korsnes
Grete	Sissel Ingrid Andersen
Bøddelen	}	Ingvald Harkestad
Hotelltjener		
Assessoren, dr. Friedenthal	Johan Sverre

Inspisient: Jørgen Fogge

Sufflør: Marit Sognnes

Rekvisitør: Per Gunnar Olsen

Teaterforlag: Folmer Hansens teaterforlag, Stockholm

VERDENSPREMIERE på DNS Store Scene 15. oktober 1983.

Forestillingen varer ca. 2 timer 40 min. En pause.

Fotografering og båndopptak er ikke tillatt under forestillingen.

Tidsskrift for
DEN NATIONALE SCENE nr. 8 - 1983

Ansvarlig utgiver: Kjetil Bang-Hansen. Redaksjon: Kirsten Broch, Tom Remlov og Gunnar Staalesen. Fotos fra prøvene: Trygve Schønfelder. Redaksjonens adresse: Postboks 78, 5001 Bergen. Grafisk utforming: Markedskonsult A/S. Sats: Sats & Montasje. Trykk: Havel A/S.

KJÆRE PUBLIKUM-

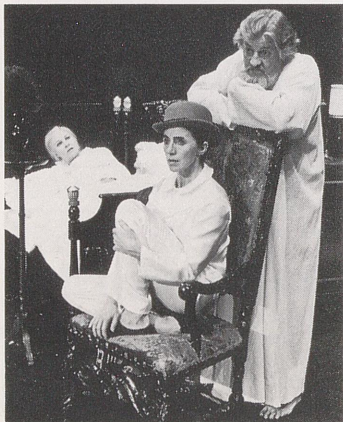
Penger. I kveldens velkomstartikkel blir vi nødt til å snakke om teater og penger. Ikke fordi vi vil sette opp billettprisene eller selge aksjer til neste forestilling. Ikke skal vi gå ut og be dere om sponsorhjelp heller, selv om enkelte innenfor det offentlige liv faktisk nå går inn for dette. Nei, vi vil hverken tigge eller sutre. men norsk teater er kommet i en uhyre vanskelig situasjon og det skylder vi å gjøre dere oppmerksomme på. Dere som er våre nærmeste: Vårt publikum.

Teatrets forbruk av penger utgjør fremdeles en meget liten del av det offentliges utgifter. Det er ikke mer enn et par prosent av vårt totale nasjonalbudsjett som overhodet går til kultur. All kultur i Norge. Men norsk teater sliter likevel tungt innenfor sine rammer. Ikke fordi vi får for lite penger, men fordi vi strever med en struktur der rundt 85% av vårt budsjett er låst fast i lønninger og det er de resterende 15% igjen å lage teater for. Vi er fanget i et ikkekoordinert system med omlag

15 forskjellige arbeidsavtaler rundt den samme arbeidsprosessen. Et usedvanlig klosset, tungrodd og **dyrt** system vi er blitt presset inn i.

I denne situasjonen forlanger våre myndigheter nå at våre inntekter skal økes. Dette til tross for at vår egeninntekt allerede er blitt nesten fordoblet de siste par årene. Ja, man antyder altså til og med at vi burde skaffe oss private sponsorer. Våre nye eiere som i sin tid på eget initiativ overtok teatrene fra det halvprivate, i enkelte tilfeller også det halvt kommersielle, skyver nå tilsynelatende fra seg ansvaret igjen. I denne situasjon ber vi dere ikke om penger. Ikke engang om en offentlig støtte i form av demonstrasjon og fakkeltog. Men vi håper at dere slutter opp om byens teater gjennom å komme hit, søke oss, bruke oss.

Men bør vi ikke i slike tider da så å si ta det offentliges direktiver på ordet: spille det lettfattelige og populære? Tror ikke det. Tror ikke engang at publikum vil det. Vi kan ikke

ha Bjørnson og Grieg på sokler utenfor, men drive varieté inne i huset. Vi snakker om den nye mediaflom. Vi hører om video-vold og de sosiale skadevirkninger av denne. Men hva med de åndelige skadevirkningene? Hva med vår indre virkelighet? Fjernsynet vårt bruker uendelige ressurser på å la det norske folk reise på underholdningstur til Paris og Sør-Amerika for å oppdage verden i helikopter. Hva så med vår egen verden, den verden vi skal møte i oss selv? Vi kjemper for vår ånd og tanke. Kunsten har til oppgave å skape grobunn for menneskelig ærlighet, frigjøre mennesket til mot og sannhet. Det er dette teater, dette verksted for skjønnhet og tanke vi ber dere slutte opp om. Først og fremst gjennom å komme hit. Gi oss av deres impulser. Vi trenger dere like meget som dere trenger oss.

Kveldens dikter og vår forestilling er nok begge eksempler på hvordan teatrets oppgave også er å ta vare på det enestående, det helt spesielle som

aldri kan bli populært i ordets videste forstand. Franz Kafkas diktning og virkelighetsoppfatning var tilsynelatende så til de grader hans egen at han så på seg selv som en særling, nesten skamfull over sitt eget forfatterskap, hans verk skulle ikke engang offentliggjøres. Likevel ble nettopp Kafka den dikter som kanskje klarest har uttrykt den angst vi alle i dette århundre føler en flik av. Særlingen ble den moderne diktningens mest leste og innflytelsesrike forfatter. Men fremdeles er han eksklusiv, blir aldri «populær».

Teatret må ha råd til ikke bare å feire Franz Kafkas 100 års jubileum. Teatret må fortsatt ha råd til å søke det enestående menneske, det enestående i mennesket. Kunsten må ikke tvinges til å servere det lette fjas for å tilfredsstille pengekrav og popularitet. Ikke stener for brød. Selvom en stat skulle be om det. Det er dette dagens dystre situasjon i norsk teater dreier seg om.

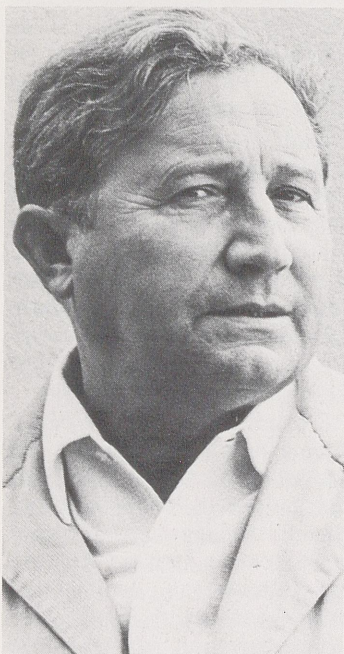
Velkommen til teatret! Til Kafkas forunderlige verden -

Hjertil
Tang-Jensen

TADEUSZ ROZEWICZ

En kort presentasjon

Tadeusz Rozewicz, det betydeligste og samtidig eiendommeligste talent blant unge polske diktere, debuterte like etter siste verdenskrig. Fra slutten av 1940-årene frem til tøværet i polsk politikk i 1956 var han så godt som alene om å representere sin generasjon i polsk lyrikk. Han debuterte i 1947 med diktet «Reddet», som er et rystende vitnesbyrd om hvordan hans generasjon opplevde krigens grusomhet. Som lyriker ble Rozewicz et talerør, ikke bare for sin egen generasjon, men for en hel nasjons følelse av å ha opplevd et mareritt uten sidestykke i historien. Seks millioner polakker mistet livet, ca. en femtedel av landets totale befolkning, og millionbyen Warszawa ble så godt som jevnet med jorden. Atten år gammel var Rozewicz da krigen brøt ut, og han

prøvde å livnære seg som visergutt i fødebyen Radomsko. Fra 1943 var han med blant partisanene i det London-dirigerte Heimevernet. Hans eldste bror ble drept av Gestapo i 1944.

Etter krigen studerte han i noen år kunsthistorie ved universitetet i Krakow, men slo seg senere ned i byen Gliwice som ligger i det øvre-schlesiske kullgruvedistriktet. Her ble han boende frem til 1968, da han flyttet til Wroclaw.

Et dominerende trekk i Rozewicz' lyrikk er følelsen av å leve i en verden der alle verdinormer er revet ned. Den som har overlevd katastrofen står uten holdepunkter og må begynne på nytt – og da uten støtte i det gamle. Tadeusz Rozewicz har gitt et intenst bilde av en tapt generasjon i sin krigsdominerte lyrikk:

«Glem oss
glem vår generasjon
lev som mennesker
glem oss
vi misunte
planter og steiner
til og med hunder
Jeg skulle gjerne vært en rotte
sa jeg til henne den gangen
jeg vil ikke være til
jeg vil sovne
og våkne igjen etter krigen
sa hun med lukkede øyne
glem oss
spør ikke etter vår ungdom
la oss i fred.»

Kontrasten mellom den grå hverdagen i et krigsherjet Polen og en sterk lengsel etter en vakrere og bedre verden, et paradisi, er et tema som vi finner gjentatte eksempler på i Rozewicz' lyrikk. Det kommer sterkt til uttrykk i diktet «Reddet», minnene om krigens redsler og drømmen om en ny verden, som kan gi ham «syn, hørsel og tale», og «skille lyset fra mørket».

Men når det siste tiår etter krigen går mot slutten, svekkes også troen på å skape det nye. I 1956, da det politiske tøværet setter inn, preger dette også Rozewicz' lyrikk, og han viser en stigende interesse for menneskets situasjon i øyeblikket. Hans lengsler mot og budskap om det forjettede land må vike for hverdagen og menneskets forskjellige livsforhold. Konfrontasjonen med vår tids mentalitet og livsmønstre, bl.a. under flere opphold i Vest-Europa i slutten av 50-årene og begynnelsen av 60-årene, nedfeller seg i store collage-dikt som «Å falle» og «Non-stop-shows». Disse illustrerer tesen om verden som en bosshaug der det opphøyde og det platte eksisterer side om side, og hvor noe tradisjonelt verdihierarki ikke lenger er mulig, fordi forskjellen mellom opp og ned er eliminert.

Mot slutten av 1950-årene begynner Rozewicz å skrive for teatret, og de skuespillene han ga ut i 60-årene vokste frem av en protestholdning, og et intenst ønske om å rive ned de etablerte genre-grensene. De første skuespillene brøt med alle vanlige dramaturgiske spilleregler, her finner vi monologer, innøvelser av teaterstykker og innlagte vers, og noen av stykkene besto utelukkende av sceneanvisninger, f.eks. i «Akt med avbrudd». Han ønsket å skrive teater-tekster, uten hovedperso-

ner, uten noen egentlig handling, uten begynnelse og slutt – et fullstendig brudd med den aristoteliske dramaturgi. I skuespillet «Kartoteket» makter han langt på vei å realisere sine ideer om en teater-tekst.

Sider av Rozewicz' talent som lite kom til uttrykk i lyrikken fikk fritt spillerom i hans dramatik: som humoristisk sans, bisarre innslag, ironi og ordspill, bruk av platt og grov dialog. Rozewicz' dramatik fra 1960-årene ble regnet for å være svært avantgardistisk, og vanskelig tilgjengelig for et alminnelig teaterpublikum. I dag er Rozewicz den dramatiker som oftest blir spilt på teatrene i Polen. Og sammen med Mrozek fortsetter han tradisjonen fra dramatikere som Witkiewicz og Gombrowicz, som fremdeles blir mye spilt både i Polen og i Europa ellers.

I 1970-årene har det i polsk teater skjedd en viss glidning i retning av det mer konkrete, bort fra det såkalte «åpne» teater, med karakteristiske trekk som en løs oppbygning, mange parallelle handlings-tråder, en fullstendig neglisjering av krav til sammenheng og respekt for årsakssammenheng.

Denne forandringen kan vi finne hos Rozewicz i et av han senere skuespill, «Hvitt ekteskap», som har en form som ikke bryter så fundamentalt med det tradisjonelle teater. «Hvitt ekteskap» hadde premiere i Warszawa i 1975, og ble oppført på Det Norske Teatret i 1982.

Rozewicz' siste stykke, «Fellen», får urpremiere på Den Nationale Scene 15. oktober, og først 19. november finner den første oppførelsen sted i hans eget hjemland.

KBr.

Tadeusz Rozewicz:

REDDET

*Jeg er fireogtyve år
jeg ble reddet
på vei til slakterbenken.*

*Dette er tomme og enstydige navn:
menneske og dyr
kjærlighet og hat
venn og fiende
lys og mørke.*

*Et menneske drepes som et dyr
jeg har sett:
vognlass med istykkerhakkede mennesker
som ikke skal bli frelst.*

*Begreper er bare ord:
dyd og last
sannhet og løgn
skjønnhet og heslighet
mot og feighet.*

*Dyd og last veier likt
jeg har sett:
et menneske som på samme tid var
dydig og lastefullt.*

*Jeg søker en lærer og mester
måtte han gi meg syn hørsel og tale tilbake
måtte han igjen sette navn på ting og begreper
måtte han skille lyset fra mørket.*

*Jeg er fireogtyve år
jeg ble reddet
på vei til slakterbenken.*

(1947)

(Diktene i programmet er hentet fra URO, av Tadeusz Rozewicz, i gjendiktning fra polsk ved Ole Michael Selberg, Solum Forlag 1978.)

KRYSTYNA SKUSZANKA

Krystyna Skuszanka er en av Polens – ja, kanskje Europas – betydeligste iscenesettere. For tiden er hun kunstnerisk leder for Nasjonalteatret i Warszawa.

Skuszanka fikk sin skuespillerutdannelse i Krakow, og tok dessuten universitetseksamen i polsk ved universitetet i Poznan, før hun ble skuespillerinne ved to av teatrene i Poznan og iscenesetter for studentteatret samme sted. I 1952 ble hun uteksaminert som iscenesetter ved Statens Teaterskole i Warszawa og ble for sin debut-iscenesettelse prisbelønnet med Statens Kunstnerpris.

Fra 1953 til 1955 var hun kunstnerisk leder for Teatr Ziemi Opolskiej, i tidsrommet 1955-63 teatersjef og kunstnerisk leder for det legendariske teatereksperimentet i Nowa Huta, i 1963-64 var hun sammen med Stanislaw Witold Balicki og Jerzy Krasowski kunstnerisk leder for Teatr Polski i Warszawa, og i 1965 i Wroclaw. 1972-81 var hun teatersjef og kunstnerisk leder for Teatr Slowachiego i Krakow, sammen med sin mann, iscenesetteren Jerzy Krasowski.

Krystyna Skuszanka er en rekke ganger prisbelønnet for sine oppsetninger. Blant hennes beste iscenesettelser regnes i Polen bl.a. «Like for like» fra 1957, Goldonis «En tjener og to herrer» fra 1957, Adam Mickiewicz' «Dziady», hvor hun delte regien med Jerzy Krasowski, «As You Like It» fra 1966 og Calderons «Livet en drøm» fra 1968. Krystyna Skuszanka ble en stor Norgesvenn allerede etter sitt første meget vellykkede besøk i forbindelse med Rogaland Teaters «As You Like It»-oppsetning i 1968. Hun samarbeidet da – som så ofte senere – med scenografen Helge Hoff Monsen. Senere har hun i satt i scene Shakespeares «Like for like» på DNS og Shakespeares «Stormen» på Det Norske Teatret.

I 1977 satte hun opp Shakespeares «Vintereventyret» på Rogaland Teater, og i 1981 «Måken» av Tsjekhov samme sted – en forestilling som også gjestet Festspillene i Bergen i 1982. Tretten år er gått siden Krystyna Skuszanka var i Bergen sist, vi ønsker henne velkommen tilbake til byen og Den Nationale Scene.

– Hvorfor har du valgt å legge en polsk verdenspremiere til Norge?

– Tadeusz Rozewicz skrev «Fellen» i 1981, og det ble trykt i tidskriftet «Dialog» i 1982. Det var der jeg leste skuespillet første gang. «Dialog» er det viktigste tidsskrift for moderne dramatik i Polen.

Jeg har lenge ønsket å kunne sette opp et polsk skuespill på teatret i

Bergen, og «Fellen» interesserte meg sterkt. Det forholdt seg imidlertid slik at den polske instruktøren Jerzy Jarocki hadde vært i kontakt med forfatterene, og fått førsteretten til oppførelse i Polen. Derfor fortalte jeg Kjetil Bang-Hansen om Rozewicz's nye stykke og han bestemte seg for å sette det opp på repertoarplanene i denne

sesongen. Forfatteren ga oss førsteretten til oppførelse i utlandet, men nå er urpremieren i Warszawa utsatt til 19. november, og dermed blir det vår forestilling her i Bergen som blir verdenspremieren. I Wroclav, hvor Rozewicz bor, blir premieren også 19. november. Noe senere får «Fellen» sin første oppførelse på «Deutsches Theater» i Øst-Berlin.

- Har du arbeidet spesielt nært med forfatteren i forbindelse med denne oppsetningen?

- Nei, men jeg har snakket meget med ham, og jeg har forelagt ham mine forslag til strykninger i teksten. Denne er i utgangspunktet svært omfattende, det ville ellers blitt en forestilling på over fire timer. Jeg har også diskutert sammensetningen av scenene med ham og gitt ham mine tanker om hvordan jeg ønsket å sette stykket opp i Bergen. Rozewicz har stort sett godtatt mine forslag til endringer, men jeg har måttet ta enkelte fragmenter av teksten inn igjen.

- Har du arbeidet med ham tidligere?

- Jeg har ikke arbeidet sammen med ham som instruktør, men jeg har hatt godt samarbeid med ham som teatersjef, og har spilt to av hans skuespill på mitt teater. Jeg må imidlertid innrømme at det er svært sjelden jeg arbeider med moderne tekster som instruktør. Det virker ikke for meg som om vi lever

i en epoke som frembringer interessante moderne tekster. Stykker som bare for et ti-år siden ble regnet for å være svært interessante, blir ikke spilt i dag.

- Hvor vil du plassere Rozewicz innen polsk- og europeisk dramatik i dag?

- Min personlige oppfatning er at Rozewicz er en av Polens betydeligste dramatikere. Riktignok er han kontroversiell i sin form, og blir av den grunn ikke akseptert over alt. Jeg tror også at han nå er på vei til å innta en fremtredende plass på repertoaret rundt i europeisk teater.

- Ser du noe slektskap mellom Rozewicz' verden og Kafkas?

- Jeg vet at Rozewicz har vært og er svært fascinert av Kafka som menneske og som dikter. Han har bl.a. skrevet et skuespill basert på en av Kafkas noveller, «En sultekunstner». Det har hos Rozewicz fått tittelen «Sultekunstnerens sorti». Han har her skapt et skuespill helt i sin personlige stil, og man kan nok spore et visst slektskap med originalen, men det er aldri snakk om direkte innflytelse.

- Hvordan er ditt eget forhold til Kafka og hans verden? Kolleger som kjenner ditt arbeid, mener han må stå ditt hjerte nær blant de moderne forfatterne. Stemmer dette?

- Kafka fascinerer også meg, men jeg distanserer meg likevel fra

hans verden. For **min** opplevelse av menneskene og verden rundt meg, har diktere som Shakespeare, Dostojevskij, Thomas Mann og Albert Camus hatt en meget større betydning. Kafka er praktfull, gripende og inspirerende for kunstnere, men jeg synes han er monoman, og jeg kan ikke selv arbeide med tekstene hans i lengre tid.

- Din måte å arbeide på som instruktør er ganske forskjellig fra det som er vanlig innen norsk teater. Kan du skissere opp din arbeidsmetode, og har du noen spesiell filosofi bak den?

- Jeg har egentlig ikke tenkt over at jeg har noen spesiell arbeidsmetode, derfor er det litt vanskelig for meg å si noe om det. Ja, jeg vet faktisk ikke om jeg har **en** metode; en metode er en måte å arbeide bevisst mot et resultat. Det er det kunstneriske målet jeg arbeider mot, og jeg mener at det er absolutt nødvendig at skuespillerne som jeg arbeider med, helt fra begynnelsen kjenner til dette målet vi sammen skal arbeide mot.

Det finnes mange veier å gå, i arbeidet med en forestilling, men man er til enhver tid avhengig av mennesker og situasjoner. Når ideer ikke lykkes eller fungerer slik jeg skulle ønske det, prøver jeg med nye innfallsvinkler. Dessverre blir jeg utålmodig når jeg feiler. Da forsøker jeg å observere hva skuespillerne tenker og føler, for å finne ut hva som forstyrrer vårt kunstneriske samarbeid. Men jeg tar selvfølgelig godt vare på tankene og ideene som jeg bygger forestillingen på, det gjelder både komposisjonen og den indre spenningen. Fantasien min får ingen næring og er ikke kreativ dersom jeg ikke kan finne de indre forbindelseslinjene i byggverket. Derfor bestreber jeg meg på å finne en sterk og klar forestillingsstruktur, fordi en fast form vil gi meg trygghet i det analytiske arbeidet.

For meg er den ideelle forestilling en forestilling hvor tanken, sammen med ordet, rytmen og den

psykologiske sannhet smelter sammen til en fullstendig enhet. En slik forestilling kan gjenskape virkeligheten på ny, og gir oss tilbake troen på at vårt teater er et vitalt, kunstnerisk teater. Men hvem har oppskriften på dette?

- Entusiasmen for ditt arbeide har virket stor på oss som står utenfor den konkrete prøvesituasjonen. Har du noen følelse av hvordan møtet mellom din arbeidsform og norske skuespillere har vært denne gang?

- De fleste skuespillerne som jeg arbeider med her i Bergen er mine nære venner, og det er heller ikke første gang vi møtes. Tvi, tvi, tvi! Som alle teatermennesker er jeg overtroisk! Min respekt for norske skuespillere er stor, jeg beundrer deres talent, og jeg har stor respekt for deres profesjonelle holdning til teaterkunsten.

- Din første oppsetning i Norge var «As you like it» i 1968. Har du noen følelse av at norsk teater har forandret seg siden da?

- Å ja. Det har det nok, og det gjelder både måten å arbeide på som instruktør og når det gjelder skuespillerkrefter. En vital og interessant skuespillergenerasjon er kommet til, og det er helt åpenbart for meg at norsk teater er inne i en interessant og kreativ utvikling.

- Du er kanskje den hyppigste utenlandske instruktørgjest på norske teatre. Hvorfor har du valgt å arbeide såpass meget her i landet?

- Nå, det er nå ikke så ofte jeg har vært her. «Fellen» er min sjette instruktøroppgave i Norge i løpet av femten år. De fem første oppsetningene jeg hadde her fikk jeg realisert sammen med min praktfulle scenograf, Helge Hoff Monsen, og det har også vært av grunnleggende betydning for min kontakt med norsk teater at jeg har fått arbeide sammen med Kjetil Bang-Hansens ensembler, og det er det genuine slektskap jeg opplever i våre teatersyn.

KBr./HHM./TR./GS.

Tadeusz Rozewicz:

FORFULGT

*Natten
drar meg
ned i sitt dyp
Jeg seiler i håndflatene som i en båt
vekk herfra*

*Skjult
naken
kastet opp
som på en skremmende strand*

*Ansiktet klistret til ruten
som et blad*

*Dette er skritt
dette en dørklokke
dette en vanlig samtale
jeg flykter fra vegg til vegg
roper hviskende:
jeg er.*

(1947)

ANIMULA (i forestillingen spilt av Inger-Johanne Rütter) betyr på polsk «lille sjel» – og figuren symboliserer med andre ord Kafka's sjel i skuespillet.

Monica Forfang:

«DIKTEREN SOM VILLE TIL- INTETGJØRE SITT VERK...»

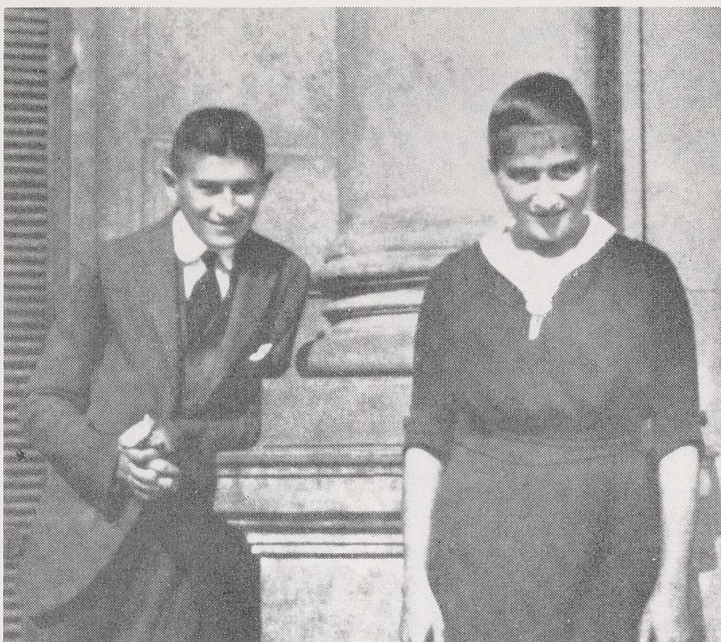

Franz Kafka ble født i Praha 3. juli 1883. Han var eldste sønn i en tysktalende, jødisk middelklassefamilie. Utdannet som jurist arbeidet han fra 1908 til 1917 for et livs- og ulykkesforsikringsselskap i hjembyen. I 1917 fikk han tuberkulose, og etter flere sanatorie-opphold døde han av sykdommen 3. juni 1924.

Da Kafka døde, var han en ukjent forfatter. De dagbøker, brev og fortellinger han hadde skrevet, var alle nært knyttet til egne opplevelser. Skrivningen fun-

gerte for ham nærmest som egen-terapi, og bortsett fra noen få fortellinger fikk han ingen verker publisert mens han levde.

Hadde Kafkas egen vilje fått råde, ville han stadig vært en ukjent forfatter. Før han døde, overlot han imidlertid sine manuskripter til vennen Max Brod og bad ham brenne dem etter hans død. Takket være Max Brods utro forvaltning av dette testamente, er Kafka i dag en verdensberømt forfatter. Verkene hans er oversatt til de fleste kulturspråk, og særlig

Kafka med søsteren Ottla (1915).

romanene er vurdert som banebrytende for moderne diktning.

Kafkas klarhet og presisjon i en objektrettet beskrivelse er et formelt virkemiddel som blir fremhevet i behandlingen av hans forfatterskap. Likevel er det hans tematiske orientering som har hatt mest gjennomgripende betydning. I de realistisk-symbolske romane (hvorav **Prosesen** er mest kjent) beskriver han menneskets absolute ensomhet i en byråkratisert verden. Han uttrykker behovet for fellesskap med andre og den fåfengte kampen for selvhevdelse i et overorganisert samfunn. På grunn av dette er han anerkjent som opphav til absurdismen i litteraturen, slik den nærmest ble en åndsretning etter Annen verdenskrig. «Kafka-steming» er i dag et begrep, og bare navnet Kafka maner frem en hel verden av noe utilgjengelig, vikende og fremfor alt truende og uransakelig.

Kafkas marerittaktige bøker om verden som både truende og truet sees i dag som et spill for vårt århundre, mer og mer etter hvert som det skrider frem.

Om Kafka som visjonær for Europas utvikling i vårt århundre, skriver Waldemar Brøgger i 1966 at hva man kan hente i Kafkas fortellinger i fremtiden «kan ingen forutsi, men jeg er overbevist om at man i 1984 vil regne Franz Kafka for langt mer aktuell enn George Orwell!»

Tadeusz Rozewicz er blant dem som slutter seg til Kafkas aktualitet i dag. I «Fellen» poengterer han Kafkas dikteriske visjoner, som spådommer om utviklingen av trusselen mot jødene i Annen verdenskrig og videre om vår egen tids atomkrigstrussel.

Samtidig viser han Kafkas person i biografiske bilder som støtter de dybdepsykologiske analyser som er gjort av hans person. Roze-

wicz doble prosjekt omslutter slik det doble prosjektet Kafka selv var bærer av når han fremsto som «dikteren som ville tilintetgjøre sitt verk».

I ettertid er det klart at både den personlige skyldfølelsen og de samfunnsmessige visjonene som Kafka slet med, burde vært «tilintet-

gjort». Sigurd Hoel har utdypet det slik: «Kafka næret en lengsel etter fullkommenhet, så sterk, at den preget hele hans liv og hele hans diktning. Man kan si at hans diktede personer går til grunne på denne lengselen, omkommer i skyldfølelse... Derfor måtte han også forkaste sin egen diktning.»

Forlovelsesbilde av Kafka og Felice Bauer (1917).

KAFKA-KRONOLOGI

- 1883, 3. juli** Født i Praha.
1901-06 Deutsche Universität, Praha (først kjemistudier, deretter jus).
1902 Møter Max Brod.
1904-05 «Beskrivelse av en kamp» (publisert 1909).
1906 «Bryllupsforberedelser». Arbeider ved onkelens advokatkontor i Praha.
1908 Assistent ved Arbeidernes Ulykkesforsikringskontor. Vennskapet med Max Brod utvikler seg.
1909 Første publikasjoner: «Samtaler med en tigger», «Samtaler med en full mann».
1912 **Amerika** påbegynt.
1914 Forlovelse med Felice Bauer, Berlin. **Prosessens** påbegynt. **Slottet** påbegynt.
1915 Bor for første gang alene.
1917 Diagnostisert tuberkulose. Forlovelse med Felice Bauer for andre gang.
1919 «Brevet til faren».
1920 **Prosessens**-manuskriptet leveres i Max Brods varetekt.
1921 **Slottet** skrives ferdig?
1924 Kafka dør, begravet i Praha.

Bøker publisert etter hans død:

- 1925** **Prosessens**.
1926 **Slottet**.
1927 **Amerika**.
1931 Tidligere upubliserte skrifter.
1937 Dagbøkene publiseres for første gang.
1951 Samlede verker, utgitt av Max Brod.

-
- 1950** **Prosessens** dramatisert (André Gide og J.L. Barrault).
1963 **Prosessens** filmatisert (Orson Welles).
-

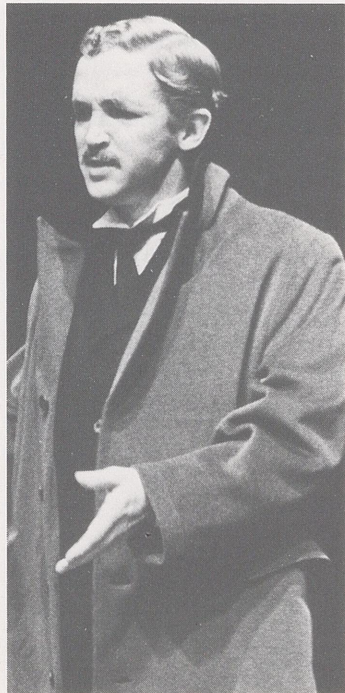
«... det er meg selv som er i bur...
hele tiden... jeg bærer gitteret i meg
bestandig.»

(Utdrag fra Gustav Janouch: **Samtaler med Kafka**, Aschehoug, Oslo, 1968. – Oversatt av Lise og Finn Jor.)

Kafkas nære ungdomsvenn og «Max» i kveldens forestilling, skrev en biografi og flere studier om Kafka. – Han var født i Praha, og etter sin juridiske embedseksamen ble han ansatt i statsadministrasjonen, som han senere forlot for å bli teater- og musikk-kritiker i «Prager Tagblatt». I 1939 emigrerte han til Israel, der han senere arbeidet som skribent og som dramaturg ved Habimah-teatret i Tel Aviv. – Max Brod var selv forfatter. I sine bøker og essays behandlet han særlig jødiske problemstillinger. Mest kjent er han for romantrilogien «Tycho Brahes Weg zu Gott» (1916), «Rëubeni, Fürst der Juden» (1925) og «Galilei in Gefangenschaft» (1948).

Ordet «jøde» forekommer ikke i **Slottet**. Allikevel er det opplagt at Kafka i **Slottet** ut fra sin jødiske sjel i en enkel fortelling har sagt mer om jødedommens situasjon i dag, enn man kan lese i hundre lærde avhandlinger.

– Max Brod i «Franz Kafka»

KRYSTOF PANKIEWICZ

Kveldens scenograf

Krystof Pankiewicz regnes i dag i aller fremste rekke blant Polens scenografer, og det sier ikke så rent lite. Polen har i en årrekke vært regnet som et foregangsland innen teaterscenografi, ikke minst gjennom scenografiutdannelsen ved Kunstakademiet i Krakow, der bl.a. også Helge Hoff Monsen har sin teoretiske bakgrunn fra. Pankiewicz har gjestet Norge en gang tidligere, i 1965 på Det Norske Teatret, sammen med den store pantomime-instruktøren Henryk Tomaszewski. I sitt hjemland har han samarbeidet med alle de store polske instruktørene, og han har dessuten løst en rekke scenografioppgaver innen teater, ballett og opera i byer som Paris, Berlin (Øst- og Vest-), Beograd, Milano (La Scala), Caracas, Havana, Mexico City, Amsterdam, Hamburg, München, Stockholm, Malmö, Helsinki og en lang rekke andre byer i øst og vest.

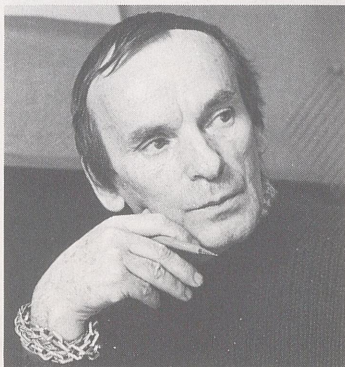
Pankiewicz er i sitt hjemland dessuten en anerkjent billedkunstner, med utstillinger også i en rekke vesteuropeiske hovedsteder, og han har diplom som instruktør, med flere iscenesettelser bak seg.

Krystof Pankiewicz er født i Pruszkow i 1933, og han er utdan-

net ved Akademia Sztuk Pięknych (Kunstakademiet) i Krakow. Han ble utdannet under professor Karol Frycz, en nær venn av det store scenografieniet Gordon Craig. Han var ferdig utdannet i 1958, og han opparbeidet seg raskt en ledende posisjon innen polsk teater. Han er nå fast scenograf ved Det polske Teatret i Warszawa, det ene av de to ledende teatrene i Polen. Opp gjennom årene har han mottatt en lang rekke priser, i 1962 ved Festival des Nations, i 1963 ved Ungdomsbienalen i Paris, i 1968 Kulturministerens pris i Irland, etc.

På spørsmål om han har satt opp forestillinger med spesiell norsk tilknytning, nevner han Ibsen-forestillinger som «Et dukkehjem», «Gengangere» og «Peer Gynt». Nå arbeider han for andre gang sammen med Krystyna Skuszanka. Første gang var så sent som tidligere i høst, da han hadde scenografien til Skuszankas åpningsforestilling denne sesongen på teatret hun leder, Nasjonalteatret, som er den andre ledende polske scenen.

Når vi spør ham om han finner det annerledes å arbeide ved teatret i Norge enn andre steder, svarer han: «Teaterarbeid er likt over hele verden»...

ADAM WALACINSKI

Kveldens komponist

Adam Walacinski, født i Krakow i 1928, hører til blant Polens ledende film- og teaterkomponister. Han er selv musikerutdannet på fiolin, og hans komposisjoner er blitt framført i de fleste europeiske land og i USA. Han har vært representert på en rekke internasjonale musikkfestivaler.

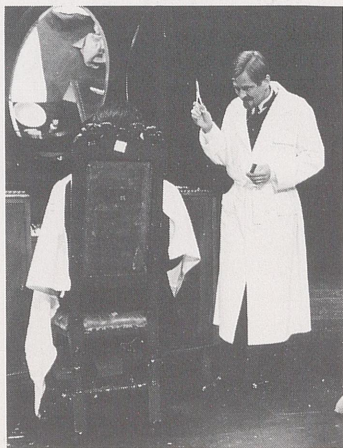
Walacinski har skrevet musikken til et stort antall filmer og teaterforestillinger (bl.a. til Skuszanka-opsetningen av «Like for like» på DNS i 1970). I 1966 fikk han Statens filmpris for musikken til storfilmene «Farao», og i 1976 fikk han Krakows musikkpris.

«Enhver lever bak sitt eget gitter, og det gitteret bærer han med seg. Derfor skriver man så meget om dyr for tiden. Det er uttrykk for lengselen etter et fritt, naturlig liv. Man vil ikke se. Menneskelivet er for besværlig, derfor vil man, i det minste i fantasien, riste det av seg (...) Man går tilbake til dyret. Det er jo meget enklere enn å leve som menneske.»

Gjemt i flokken marsjerer man gjennom gatene til arbeidet, til mattrauet og til fornøysene. Det er et nøye innsirklet liv, akkurat som på kontoret. Det finnes intet under, bare bruksanvisninger, formularer og forskrifter. Man er redd for frihet og ansvar. Derfor holder man seg heller bak gitteret, det gitteret man selv har reist seg.»

– Kafka, sitert av Janouch.

«Da tar De feil. Bøker kan ikke erstatte verden. Det er umulig. Alt i livet har sitt eget vesen og sin egen oppgave, og man kan ikke uten videre erstatte noe med noe annet. Man kan for eksempel ikke bruke varamann når man skal gjøre sine erfaringer. Slik er det med bøkernes verden. Man prøver å sperre livet inne i bøker, på samme måte som man stenger sangfugler inne i bur. Det lykkes bare ikke. Tvert imot! Mennesket bygger et systemets bro for seg selv av bøkernes abstraksjon. Filosofene er bare spraglete pape-

gøyer med forskjellige slags bur.»

Han lo. Det førte til en dyp, stygg hoste. Da anfallet ga seg, smilte han: «Jeg har sagt Dem sannheten. De har til og med hørt og sett det. Det som andre mennesker benekter, det bekrefter jeg med min lunge.»

Dette ga meg en ubehagelig fornemmelse, og for å bli kvitt den, spurte jeg: «De er vel ikke forkjølt? Har De feber?»

Doktor Kafka lo trett: «Nei... jeg fikk aldri varme nok. Det er derfor jeg forbrenner – av kulde.»

– Janouch.

Så kom lange, urolige vandreår, som munnet ut i Den annen verdenskrig, med all dens elendighet, og forvirringen og uroen som fulgte etterpå. Jeg opplevde dødsangst, forfølgelse og fengsel, dyrisk sult, skitt og kulde, dum offentlig råhet, kaos satt i system i en tilsynelatende fornuftig verden: Kafkas uvirkelige skyggeverden ble til hverdagens personlige erfaring.

Da kom jeg plutselig til å tenke på noe han en gang sa til meg: «Ofte tar det mange og lange år før øret er i stand til å oppfatte en bestemt historie. Alle mennesker, våre foreldre og alt det vi elsker og frykter, må dø og forsvinne før vi egentlig begriper.»

– Janouch.

«Smørerier» kalte Kafka tegningene sine, som hans venn Max Brod ofte fisket opp av papirkurven. De stilistiske kvalitetene fra hans litterære verker gjenspeiler seg tydelig i disse små kunstverkene: en strek som følger sine egne lover, en gjennomført forenkling og oppløsning av det plastiske til få, kraftig fremhevede omriss. Den stemningen av fortvilelse og gru som hans romaner etterlater, stråler også ut fra denne tegningen, som finnes i *Graphische Sammlung i Wien*.

NESTE FORESTILLING PÅ STORE SCENE:

SUNSHINE BOYS

av Neil Simon

Regi: Henry Velez.

Oversettelse: Andreas Diesen.

Dekorasjon og kostymer: Svein Lund-Roland.

Med: Rolf Berntzen, Lothar Lindtner, Karin Hox, Kim Kalsås, Sverre Røssummoen, Eva Sevaldson, Svend Svendsen og Johan Sverre.

Lothar Lindtner og Rolf Berntzen som virkelige «Sunshine Boys» – i Bergensrevyen «Vi e' søkkande go'!» (1978).

To av Bergens mest populære teatergjøglere gjennom en årrekke, Rolf Berntzen og Lothar Lindtner, møter man i overdådig samspill i denne humoristiske perlen av en forestilling. Neil Simon er det ubestridt ledende navnet innen amerikansk komedie de siste tjue årene, og også i Bergen har vi møtt hans fornøyelige forviklinger og – ikke minst – hans rappe replikk-kunst, på uttallige filmer og gjennom DNS-oppsetningen av «To ess og ingen damer» i 1969.

Med «Sunshine Boys» får vi oppleve en av hans aller mest spilte komedier – og også en av dem med dypest bunn. To aldrende komikere, som engang utgjorde et uhyre populært vaudeville-par, møtes etter mange år igjen, for å gjøre et «Husker du?»-opptak for Fjernsynet. Gammelt nag og rivalisering blomstrer opp igjen, samtidig som de begynner å øve inn – med mange

avbrudd – ett av sine glansnumre, en god gammeldags «legesketsj». Balansegangen mellom ellevill farse og skildringen av to ubetalelige komikere (slett ikke uten vemod og medfølelse) gjør «Sunshine Boys» til noe langt mer enn en ganske vanlig Broadwaykomedie.

Forventningen vil uten tvil stige når man vet at det blir nettopp Rolf Berntzen og Lothar Lindtner som skal framstille de to komikerne på vår Store Scene, en scene de begge gjennom årene har spilt en lang rekke lystige komediefigurer på. Slik kan man håpe at de to scenekunstnere skal få anledning til å øse av hele sin personlige erfaring, og hele sin gjensidige publikumskontakt, og gjøre «Sunshine Boys» til en av de stemningsskapende, gode teateropplevelsene man vil huske med glede i mange år etterpå.

Premiere 18. november.

STYRET FOR A/S DEN N.

REPRESENTANTER: Arnljot Strømme Svendsen, formann • Borge Berggreen, varaformann • Berit Erbe • Marit Wikholm • Geir Kjell Andersland. • **VARAREPRESENTANTER:** Hildur Ve • Ottar Hovda • Lorentz Reitan • Marnie Suleng • Ragnhild Randal • **REPRESENTANTER FOR DE ANSATTE:** Lothar Lindtner • Anders Larsen. **VARAREPRESENTANTER:** Arne Jacobsen • Morten Andresen • Tom Harry Halvorsen • Kjell Heimstad • Gunnar Staalesen • Kirsten Broch.

TEATRETS PERSONALE:

TEATERSJEF: Kjetil Bang-Hansen. **SCENOGRAFER:** Helge Hoff Monsen • Svein Lund-Roland. **INSTRUKTØRER:** Bentein Baardson • Pål Øverland. **DRA-MATURGER:** Kirsten Broch • Tom Remlov. **MASKØR:** Håkan Hede. **SKUE-SPILLERE:** Inger Marie Andersen • Sissel Ingrid Andersen • Morten Andresen • Eilif Armand • Lasse Bartnes • Eva Bergh • Rolf Berntzen • Ulf Borge • Peter Bredal • Bentein Baardson • Juni Dahr • Gjert Haga • Kim Haugen • Gøril Haukebø • Inger Heldal • Ragnhild Hiorthøy • Thor Hjorth-Jenssen • Karin Hox • Arne Jacobsen • Helge Jordal • Kim Kalsås • Kaare Kroppan • Wenche Kvamme • Lothar Lindtner • Grete Nordrå • Ola Otnes • Stine Ramdahl • Morten Røhr • Sverre Røssummoen • Eva Sevaldson • Karin Simonnæs • Rhine Skaanes • Svend Svendsen • Johan Sverre • Rolf Søder • Lars Steinar Sørbø • Nils Vogt. **MUSIKERE:** Tom Harry Halvorsen, musikalsk leder. • Oddbjørn Hanto, pianist, vikar. • Jan Kåre Hystad, treblåser. • Harald Mæland, batterist • Bassist, vikar. • Torbjørn Wiberg, gitarist. **ADMINISTRASJON:** Kari Sjørven, økonomisjef. • Edwin Aarvik, teknisk leder. • Christen Løberg, kontorleder. • Beate Tvedt, produksjonsleder. • Gudveig Skadal, hovedkasserer. • Kari Eriksen, lønningsfullmektig. • Grete Flores, sekretær. • Bente Jacobsen, kontorbud. **SALGS- OG INFORMASJONS-AVDELING:** Olaf Ramsvik, salgsleder. • Per Ivar Bergesen, salgsleder • Eva Aase, salgsssekretær. • Gunnar Staalesen, informasjonssekretær. **INSPISIEN-TER:** Jørgen Fogge, førsteinspisient. • Øyvind Eskildsen • Bjørn Isaksen • Carl Mehl • Mette Omvik. **SUFFLØRER:** Ann-Britt Langeland • Marit Sognnes • Britt Synnestvedt • Per Christian Magnus. **REKVISITØRER:** Bastiaan van der Pas, avdelingsleder. • Indrani Balgobin • Per Gunnar Olsen • Vakanse. **LYD-TEKNIKER:** Tore Jæger. **MALERSAL:** Kristoffer Nordahl Pedersen, malerformann. • Tor Gundersen, dekorasjonsmaler. • Oddvar Løtveit, dekorasjonsmaler. • Bernt-Olaf Nesbø, rekvisittmaker. **SNEKKERVERKSTED:** Olav Rutledal, snekkermester. • Hilleborg Eggen, snekker. • Trygve Jakobsen, snekker. **TAPETSERVERKSTED:** Henry Baadsvik, tapetsermester. • Vakanse, tapetserer. **SMIE:** Torbjørn Danielsen, smedmester. • Per Hove, smed. **SCENE:** Kjell Heimstad, scenemester. • Jørgen Moe, scenemester, brannvernleder. • Olav Andersen, scenemesterassistent. • Odd Sørensen, scenemesterassistent. • Erland Andreassen, scenefagarbeider. • Dagfinn Jensen, scenefagarbeider. • Peder Johannessen, scenefagarbeider. • Helge Nordeide, sjåfør, scenearbeider. • Øystein Skiftesvik, scenearbeider. • Harry Slengesol, scenefagarbeider. • Bjørn Skogstrand, scenefagarbeider. • Dag Ove Sunde, scenefagarbeider. • Magdalon Thomassen, scenefagarbeider. • Odd Sognnes. **LYS:** Willy Myklestad, overlismester. • Asbjørn Johnsen, lysmester. • Jan Stig Sunde, lysmester. • Helge Eskildsen, stillverkkjørør. • Kjell L. Jensen, elektriker. • Anders Larsen, stillverkkjørør. • Åge Rasmussen, stillverkkjørør. • Ketil Sunde, stillverkkjørør. **FRISØRER:** Fritz Gjesdal, frisørmester. • Gunnveig Danielsen • Tove Ingebrigtsen • Margot Ystebø. **SYSTUE:** Rigmor Krogvig, kostymesjef. • Solange Davidsen, syer. • Rigmor Fjeldstad, tilskjærer. • Aase Karin Knudsen, syer. • Elsa Pettersen, syer. **PÅKLEDERE:** Nina Frønsdal • Yngvar Øyen. **BILLETTKONTOR:** Haldis Skjelbred, billettsjef. • Hjørdis Harketstad • Aslaug Monsen • Åse Myking • Gerd L. Nilsen • Solveig Sønnervik. **RESEPSJONS-VAKTER:** Haldis Broch • Anne Lisbeth Lindtner • Torunn Lunde • Solveig Storvik. **KANTINE:** Annelise Bakke, bestyrer. • Jorunn Solstrand • Kirsten Wilhelmsen • Marie Innvær. **RENGJØRING:** Evy Abrahamson • Eva Adolfsen • Else Marie Jensen • Vigdis Kaland • Henny Krossnes • Olufina Krossnes • Kari Sæle. **GARDE-ROBE:** Anne Grethe Eidevik • Gudrun Halland • Magnhild Kvicksson • Mary Skogstrand • Ingeborg Thomassen • Evy Aanderaa. **VAKTMESTRE:** Heinie Rugaard • Svein Stangnes.
